

показники. Усі природничі науки одержують нові знання за допомогою дедукції, але особливо велике значення дедуктивного методу в математиці.

Оперуючи математичними абстракціями й будуючи свої міркування на дуже загальних положеннях, математики вимушені найчастіше вдаватися до дедукції. І математика є, мабуть, єдиною власне дедуктивною наукою. У науках про Землю надзвичайно важливими є кількісні показники, наприклад: склад населення, чисельність видобутку певних корисних копалин. Саме за допомогою чисел та математичних формул ми можемо виявити райони спеціалізації, як змінювався видобуток чого-небудь.

Під формалізацією слід розуміти особливий підхід у науковому пізнанні, який полягає у використанні спеціальної символіки. Це дозволяє абстрагуватися від вивчення реальних об'єктів, змісту теоретичних положень, що їх описують, й оперувати замість цього певною множиною символів (знаків). Яскравим прикладом формалізації є поширені в науках про Землю картографічні описи різних об'єктів, явищ, що ґрунтуються на відповідних змістових теоріях. При цьому використання картографічної символіки не тільки допомагає закріпити вже існуючі знання про досліджувані об'єкти, явища, але й виступає своєрідним інструментом у процесі подальшого їх пізнання. Ще одна перевага формалізації полягає в стислості й чіткості запису картографічної інформації, що створює великі можливості для оперування нею.

Більшість сучасних філософських течій схиляються до думки, що наш розум не здатен вповні охопити всю складність та різноманіття цілості світу. Тому в процесі пізнання навколишньої дійсності людський розум виділяє з неї об'єкти та за допомогою наявних чи спеціально розроблених методів, в тому числі моделювання. Моделювання – один з найпоширеніших способів виконання як теоретичних, так і практичних завдань. Моделі активно використовують як у природничих (астрономії, фізиці, хімії, геології, медицині, біології тощо), так і у гуманітарних (лінгвістиці, психології, соціології) та у прикладних (інженерія, криміналістика тощо) науках. Особливу роль тепер відіграє комп'ютерне моделювання. Воно втілює окремі функції розумової праці, автоматизує складні й кропіткі розрахунки та допомагає краще узагальнювати проміжні результати

Отже, в сучасній галузі знань наук про Землю застосування загальнонаукової методології та її вплив на дослідження поступово набувають все більших і значніших обертів. Останнім часом великого значення набуває синергетика. Ученому-географу ці методи допомагають якнайповніше та найрізносторонніше дослідити географічний об'єкт, його основні характеристики та прояви.

Література

1. Мороз С.А., Онопрієнко В.І, Бортник С.Ю. Методологія географічної науки. – К.: Заповіт, 1997. – 234 с.
2. Філософія: Підручник. // Андрущенко В.П., Волович В.І., Горлач М.І., Головченко Г.Т., Губерський Л.В., Єфімець О.П., Кремінь В.Г. Підберезський М.К., Рибалко В.К. / За ред. проф. М.І. Горлача, проф. В.Г. Кременя, проф. В.К. Рибалка. - Харків: Консум, 2001. – 671 с.
3. Філософія: Навчальний посібник. – Київ: Каравела, 2002. – Львів: "Новий світ-2000.

*Михайленко Г. М.
Херсонський державний університет (Україна)*

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА БІОГРАФІЯ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ БАГАТОВИМІРНОСТІ ЖИТТЄВОГО ПРОСТОРУ

Сучасний стан розвитку цивілізаційного простору демонструє надзвичайно тісне переплетіння та взаємовпливи різних сфер людського буття одне на одного. Історична наука, яка покликана дослідити, проаналізувати усі віхи буття людини, усі його прояви, має відповідати новим реаліям багатовимірності людського обширу. Біографічні дискурси, що представляють традиційні біографічні нариси життєвого шляху, досить часто уже не задовольняють потреби дослідників у презентації життєвого простору особистості. І тому все активніше історіографи апелюють до інтелектуальної біографії, що зумовлює актуальність звернення до цієї теми.

Зважаючи на це, дана стаття покликана проаналізувати ступінь відображення багатовимірності життєвого простору людини засобами інтелектуальної біографії.

Прихильники традиційних біографічних розвідок тривалий час достатньо скептично сприймали дискурси з інтелектуальної біографії, вважаючи, що достатньо презентувати хронологію життєвих подій особистості або відтворити один з вимірів її діяльності: як історика, державного діяча, науковця, громадського активіста тощо. На сьогоднішній день теоретичні питання, пов'язані з особливостями відтворення інтелектуальних біографій, ґрунтовно презентовані у роботах Л. Репіної [8; 9], В. Василенко [3]. Теоретико-методологічні аспекти інтелектуальної біографії та презентація власне інтелектуальних біографій українських істориків знаходили своє місце у творчому доробку І. Колесник [5], В. Андрєєва [2].

Історичні дискурси професора В. Андрєєва та представників його наукової школи підтверджують доцільність звернення до інтелектуальної біографії, яка дає можливість відтворити багатоманітність життєвих зацікавленостей особистостей, проаналізувати взаємовпливи різних сфер діяльності, визначити витoki формування світогляду, простежити, як змінювалося світосприйняття протягом життя людини, під впливом яких чинників. Зокрема, за останні 10 років українська історіографія збагатилася дослідженнями інтелектуальних біографій представників українського інтелектуального простору, а саме: В. Петрова (1894–1969) [1], О. Лотоцького (1870–1939) [7], О. Рябініна-Скляревського (1878–1942) [6], Докії Гуменної (1904 – 1996) [10].

Згадані розвідки підтверджують, що у межах інтелектуальної біографії мова йде не лише про традиційне змалювання особистої долі діяча, а про історичне студіювання безперервного руху/розвитку/самовдосконалення особистості з його численними глибокими чи дотичними взаємодіями з оточуючим швидкозмінним соціально-інтелектуальним простором. Для глибшого розуміння усіх взаємовпливів життєвих okazій обов'язковими для аналізу стають, насамперед, матеріали, що відображають розвиток світоглядної позиції, наукових та громадянсько-політичних преференцій: статті, монографії, мемуари, навіть студентські твори – тобто усі матеріали, що віддзеркалюють світоглядні уявлення, політичні орієнтири, наукові зацікавлення.

Звертаючись до постаті О. Лотоцького, слід згадати наявність традиційних біографій, представлених В. Швидким [11] та О. Дудко [4], які дають уявлення щодо головних віх у житті українського діяча. Говорячи про презентацію інтелектуальної біографії О. Лотоцького, бачимо багатозарове переплетіння впливу родинного оточення, освіти, громадської діяльності, внутрішньополітичної ситуації в державі, політичних переконань, наукових зацікавлень, державної, викладацької роботи тощо.

О. Лотоцький народився в родині священника, в якій глибоко шанувалися українська мова та українські традиції у цілому. Це зумовило навчання у Духовній академії, посприяло зверненню до історії церкви та церковного права, активній участі у боротьбі за відновлення статусу української мови в Російській державі [7, с. 31-55, 64-65,]. Шанобливе ставлення у родині до творчості українських письменників та поетів стало вихідною точкою, що визначила постійне звернення О. Лотоцького до постаті Т. Шевченка: статті, присвячені ролі поета в українській культурі, доповіді на численних наукових засіданнях, участь в акціях, присвячених вшануванню пам'яті Т. Шевченка [7, с. 66-68, 124-127].

Навчання в Духовній академії стало часом перших спроб на дослідницькій ниві та у сфері громадської діяльності, що отримало продовження у петербурзький період життя О. Лотоцького: участь у боротьбі за українську мову та українську книгу, відтворення у численних публіцистичних матеріалах проблем освітніх установ на українських землях, продовження студій з історії церкви. Працюючи у Державному контролі, діяч зайнявся самоосвітою і ґрунтовно поглибив свої знання в економічній галузі, що дало можливість глибше аналізувати й економічні проблеми на Батьківщині [7, с. 32-39, 45-54, 60-63, 83-101].

У свою чергу, студіювання церковної історії, аналіз освітніх традицій на українських землях, боротьба за українську мову (усе це отримувало відображення у публікаціях у періодичних виданнях) доповнили палітру патріотичних почуттів О. Лотоцького, який став прихильником проголошення Української автокефальної церкви. Саме ідею необхідності проголошення автокефалії Української православної церкви він намагався донести до українства, перебуваючи

на посаді міністра сповідань 1918 р., та до Вселенського патріархату, обіймаючи посаду голови надзвичайної дипломатичної місії УНР в Туреччині у 1919–1920 рр. [7, с. 102-114]

Участь у національно-визвольних змаганнях на українських землях у 1917–1920 рр. стала вагомим вкладом у формування ідеологічного підґрунтя подальших історичних студій О. Лотоцького. Рефлексії О. Лотоцького щодо історичної долі Української церкви за роки перебування в еміграції оформлюються в цілісну концепцію розвитку та устрою православних церков, головною ідеєю якої було твердження, що у незалежній державі має бути незалежна церква [7, с. 174-212].

Тяглість формування історичних поглядів О. Лотоцького яскраво прослідковується за такими матеріалами: учнівські та студентські твори, публіцистичні нариси та наукові розвідки петербурзького періоду, проголошені громадсько-політичні позиції періоду національно-визвольних змагань на українських теренах у 1917–1920 рр., окреслена у емігрантській період візія політичних прорахунків українських державників та майбутнього українських земель, концепція розвитку православних церков.

Останні два десятиліття у житті О. Лотоцького стали часом розквіту інтелектуальної творчості дослідника. Протягом 20–30-х рр. ХХ ст. у повній мірі розкрився потенціал О. Лотоцького як історика, організатора науки та викладача, що яскраво відбивається в його монографіях з історії церкви і церковного права, численних публікаціях у періодичних виданнях в еміграції, у роботі зі студентами, що проводилася у Варшавському університеті (курси з історії церкви, наукове консультування студентів з церковної історії) [7, с. 133-158].

Насиченістю подій, різноплановістю наукової діяльності та багатогранністю інтелектуальної творчості при глибшому зануренні у перипетії життєвого шляху вражає і постать В. Петрова. Традиційне хронологічне відтворення лише фактів біографії не дає можливості охопити усі трансформації, яких зазнала особистість В. Петрова протягом життя у рамках політичних/культурних/соціальних ситуацій, що оточували дослідника протягом життя. Лише на етапі становлення В. Петрова як фахівця бачимо різнопланові моменти, що впливають на молодого інтелектуала: родинне коло, очолюване батьком-православним священником, студентське і професорське оточення Київського університету, зацікавлення історією української літератури, ідейний вплив українських неокласиків, робота у Баришівській трудовій школі, що стала не лише часом здобуття професійного досвіду, а й своєрідною етнографічно-історичною експедицією [1, с. 10-33]. Тяглість ідейно-професійних орієнтирів спостерігаємо у тому, що надалі, протягом 1921–1933 рр., В. Петров працював в Етнографічній комісії при ВУАН, а погляди щодо краєзнавчих та етнографічних розвідок викладав у своїх теоретичних працях. В. Петров проявив себе і як літературознавець, і історик, активно використовуючи біографічний підхід у своїх студіях. Аналіз робіт історика дає можливість проаналізувати, як вимушено змінювалися його погляди, оцінки під тиском марксистської ідеології [1, с. 34-72].

Перетворення в радянській історичній науці 1930-х рр. привели В. Петрова спочатку до самовикривального виступу щодо свого попереднього наукового доробку, а надалі – до сектора дофеодальної і феодальної археології Інституту історії матеріальної культури ВУАН та Інституту українського фольклору АН УРСР. Результатом стали численні історичні розвідки, формування власного погляду на вивчення давньої історії на основі даних лінгвістики, археології, історії, етнографії, що мало продовження у дослідженні українського фольклору [1, с. 85-111].

Констатація того факту, що в роки Другої світової війни В. Петров був розвідником не дає повного уявлення про ідейно-професійний розвиток дослідника в цей період. Перебування в Берліні він використав для викриття свого бачення наслідків більшовицького режиму для української інтелігенції, інтерес нацистської влади до готської тематики – для продовження археологічних розвідок; перебування у колі української еміграції знайшло вираження у виданні художніх творів, літературознавчих та філософських праць, викладацькій діяльності. На основі аналізу інтелектуального доробку цього періоду життя В. Петрова дослідник його інтелектуальної біографії В. Андреев стверджує про поєднання В. Петровим-Домонтовичем української національної традиції з європейськими інтелектуальними досягненнями [1, с. 113-169].

Про перебіг повоєнного життя історика/розвідника в умовах радянської дійсності дають уявлення сторінки традиційної біографії. Розширення поля дослідницьких студій зверненням до

інтелектуальної біографії дає можливість прослідкувати складнощі адаптації до реалій радянської науки, дослідити різноманітні тематичні напрями наукових досліджень, проаналізувати вплив інтелектуального оточення В. Петрова, що склалося у повоєнні роки у Москві та Києві [1, с. 170-255].

Тож, саме у рамках інтелектуальної біографії життєвий шлях В. Петрова отримав надзвичайно широку палітру переплетіння: родинне оточення / професійні обов'язки-зацікавлення / ідеологічні чинники / загальносвітові події / особисті наукові зацікавлення / організаційна робота / коло однодумців, – яка дає можливість говорити про В. Петрова як про мислителя світового рівня.

У цілому, на згаданих ключових моментах інтелектуальних біографій О. Лотоцького та В. Петрова можна переконатися, що презентовані нариси є не лише відтворенням віх життєвого шляху діячів, а поєднанням усіх аспектів життєвої активності особистості: як людини, громадянина, науковця. Вагомого значення надається і визначенню місця особистості у громадському/культурному/політичному просторі, аналізу його ролі у науковому обширі, співвідношенню його дослідницьких студій з тогочасними науковими розробками. Можна констатувати, що відтворення інтелектуальних біографій українських діячів минулого дає можливість прослідкувати процес творення українцями своєї інтелектуальної історії як вагової складової світового інтелектуального простору.

Література

1. Андреев В. Виктор Петров. Нариси інтелектуальної біографії вченого : монографія / В. Андреев. – Дніпропетровськ : Герда, 2012. – 476 с. (серія «Dniprovia»).
2. Андреев В. М. Дмитро Дорошенко: «перший» чи «другий» в українській історіографії першої половини ХХ ст.? (досвід вивчення інтелектуальної біографії історика) / В. М. Андреев // Український історичний журнал. – 2007. – № 4. – С. 102–122
3. Василенко В. В. Интеллектуальная биография П.А. Сорокина: опыт нового исследования формирования «интегральной» методологии социально-исторического познания : автореф. дис. на соискание уч. степени док. историч. наук. : спец. 07.00.02 «Отечественная история» ; 07.00.09 «Историография, источниковедение и методы исторического исследования» / В. В. Василенко. – Ставрополь, 2006. – 57 с.
4. Дудко О. О. Життєвий шлях, громадсько-політична та науково-педагогічна діяльність Олександра Гнатовича Лотоцького (1870–1939) : дис. ... кандидата історичних наук : 07.00.01 / Дудко Оксана Олександрівна. – К., 2005. – 193 с.
5. Колесник І. І. Федір Шевченко: інтелектуальна генеалогія українського радянського історика / І. І. Колесник // Український історичний журнал. – 2005. – № 2. – С.178–192
6. Капарулін Ю. В. Олександр Рябінін-Склярєвський: інтелектуальна біографія історика (1878–1942 рр.) / Ю.В. Капарулін. – Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2014. – 236 с.
7. Михайленко Г. М. Олександр Лотоцький (1870–1939 рр.): інтелектуальна біографія історика / Г. М. Михайленко. – Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2014. – 312 с.
8. Репина Л. П. Биографический подход в интеллектуальной истории / Л. П. Репина // Философский век. – Вып. 32 : Бенджамин Франклин и Россия. – Т. П. – СПб., 2006. – С. 101–108.
9. Репина Л. П. «Персональная история»: биография как средство исторического познания / Л. П. Репина // Казус: индивидуальное и уникальное в истории / Под ред. Ю. Л. Безсмертного, М. А. Бойцова. – М. : Российский гуманитарный университет. – 1999. – Вып. 2. – С. 76–100.
10. Сачко Дар`я Докія Гуменна: інтелектуальна біографія : дис. ... кандидата історичних наук : 07.00.06 Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни / Дар`я Сачко. – Дрогобич, 2018. – 224 с.
11. Швидкий В. П. Олександр Лотоцький: учений, громадський діяч, політик (1890–1930-ті рр.) / В. П. Швидкий. – К. : Інститут історії України НАН України, 2002. – 366 с.